

גיטין מו

משה שווערד

1. רש"ש על גיטין דף מה/ב

במשנה רמ"א כו' וש"צ חקירת חכם יחזיר. נ"ל הטעם דא"י לקלקלה ולומר שלא ידע שיוכל להפר דזיל קרי בי רב הוא ולא ה"ל למהר ולגרשה ולכן אין סתירה מהא דתנן בנדרים (פז ב) א"י שיש מפירין יפר. אבל התרת חכם אינו מפורש בקרא כדתנן היתר נדרים פורחים באויר כו' (חגיגה י). ...

2. רש"י על גיטין דף מו/א

טעמא - דמתני' משום קלקולא שלא יקלקלנה על בעלה לאחר שתנשא לאחר ויאמר אילו הייתי יודע שהדברים בדאין או שהנדר יש לו הפרה אפילו היו נותנין לי מאה מנה לא הייתי מגרשיך וכן אמרתי בשעת גירושין שמפני כך אני מוציאך וכשגרשתיך היה בדעתי להחזירך אם ימצאו דברים בדאים [1] ונמצא גט בטל ובניה מן השני ממזרין לפיכך אומרים לו קודם גירושין הוי יודע שלא תחזירנה עולמית ושוב אינו נאמן לומר כן שכיון שידע שאסור לו להחזירה אפילו לא תנשא לאחר ולא חש להמתין ולבדוק אחר הדברים גילה בדעתו שלא היתה חביבה עליו:

3. תוספות מסכת גיטין דף מו עמוד א ד"ה אי אמר

אי אמר לה הכי מצוי מקלקל לה - [2] נראה דחששא זו אינה כי אם לעז בעלמא ולא שיהיה ממש גט בטל ובניה ממזרים דהא לא אמר ע"מ דאע"ג דבכמה דוכתי מהני גילוי דעת כמו שטר מברחת דהאשה שנפלו (כתובות דף עט.) וזבין ולא איצטריכו ליה זווי דפרק אלמנה ניוזנת (שם דף צז.) הכא ליכא למימר הכי מדבעי לר"מ תנאי כפול לכך נראה דלא אתי אלא ללעז בעלמא שיוציא עליה לעז כדי להחזירה אף על גב דכבר נישאת לאחר שריא ליה דזנות דשוגג הוא לכך אמרו חכמים דלא יחזיר דהשתא שוב לא יוציא לעז ורש"י פ' דאפילו יאמר אילו הייתי יודע כו' אינו נאמן דכיון דידוע שאסור להחזירה ולא חש להמתין ולבדוק אחר הדברים גילה בדעתו שלא היתה חביבה עליו ולר"מ דבעי תנאי כפול כי לא כפליה למילתיה אפילו לעז ליכא והא דקאמר ר"מ כל נדר שצריך חקירת חכם לא יחזיר היינו בדכפליה למילתיה ולא כפליה לתנאיה דאי כפליה לתנאיה אין מועיל מה שלא יחזיר דלעולם איכא קלקולא.

4. פני יהושע על גיטין דף מו/א

בא"ד ורש"י פירש דאפילו יאמר וכו' אינו נאמן כו' עכ"ל. כל המפרשים כתבו דשיטת רש"י ז"ל לפרש דחיישינן לקילקולא היינו קילקול גמור ולא לעז וכ"כ מהרש"א ומהר"ם ז"ל מלובלין בתשובותיו (סימן קכ"ג). ולא ידעתי מהיכן הכריחו לפרש כן בשיטת רש"י ז"ל דשפיר מצינן לפרש שיטת רש"י ז"ל משום לעז כמו לשיטת התוס'. אלא דלקמן בסוף סוגיא דאיילונות כתב רש"י ז"ל בדלא כפליה לתנאי שלא אמר אם לאו לא יהא גט כו' וא"כ משמע לכאורה דמשנתינו דשם רע ונדר איירי שכפל תנאו לגמרי ואמר אם לאו לא יהא גט וא"כ ממילא הוי קילקול גמור.

5. דבר יעקב מסכת גיטין דף מו עמוד א

א [תד"ה אי וכו' נראה דחששא זו אינה כי אם לעז בעלמא ולא שיהיה ממש גט בטל ובניה ממזרים - ביאור דבריהם] כפי המבואר במהרש"א ותורא"ש [שבאו לאפוקי מרש"י [ד"ה טעמא] שמבאר שאילולא התקנה הבעל היה יכול לקלקלה ממש ונמצא גט בטל ובניה ממזרים, [וכן מוכיח הפנ"י מרש"י בע"ב ד"ה והכא]. והתוס' מפרשים שאין הבעל יכול לקלקל אלא רק להוציא לעז. והטעם שאינו יכול לקלקל מבארים התוס' משום שלא עשה ממש תנאי ולא אמר על מנת. וההכרח שהכא מייירי שלא עשה ממש תנאי. מבאר המהרש"א [ע"פ התוס' בכת' עד: וכ"כ התורא"ש] משום שאם עשה תנאי לא מהני התקנה, וגם אם לא יוכל להחזירה, מ"מ אם ימצאו דברים בדאין יתבטל הגט כיון שגירש אותה על תנאי.

ולפי רש"י נחלקו האחרונים, המהר"ם שיף, הפנ"י והתו"ג מבארים שהבעל עשה תנאי ממש, דהיינו שגירשה ע"מ שיש עליה נדרים או שם רע, וכן מוכיח הפנ"י מרש"י [להלן ע"ב ד"ה והכא], והקרני ראם מבאר שלפי

רש"י לא עשה תנאי אלא שגילה דעתו שמגרשה בגלל הנדירים או השם רע, וגילוי דעת מהני כמו תנאי, וכן שיטת הרמב"ן, התורי"ד והריטב"א.

ולפי רש"י יהיה קשה ראית התוס' בכתו', שהקשו אם עשה תנאי גמור מה מהני התקנה שלא יחזיר. ומתרץ הפנ"י דכיון שאומרים לו שאינו יכול להחזירה, א"כ אומרים לו שאינו יכול לגרש על תנאי, וא"כ אף שאמר מקודם שמגרש על תנאי, מ"מ אחרי שאמרו לו שאינו יכול לעשות תנאי ואעפ"כ גירש, אנן סהדי שביטל תנאו וגירש אדעתא דחכמים.

6. גליוני מנחת חן

מדברי רש"י: "ונמצא גט בטל ובנה מן השני ממזרין", משמע שדברי הבעל משום שם רע או משום נדר אני מוציאן נחשבים לתנאי גמור, ואם יתברר אחר כך שהדברים בדאין יגרום הדבר לביטול הגט, ובניה מהשני יהיו ממזרים.

והק' בחי' הרמ"ה, שאם נאמר שהכוונה שהגט בטל משום שהיה תנאי, מדוע נאמר בברייתא המובאת כראיה ללישנא קמא שהחשש הוא שמא ימצא השם רע בדוי, ויאמר הבעל "אילו הייתי יודע שכן הוא וכו' לא הייתי מגרשה", הרי גם בלא דברי הבעל בטל הגט מעצמו ככל תנאי שלא התקיים. עוד הקשו על רש"י, שאם זהו תנאי גמור, מה התועלת באמירת בית דין שלא יוכל להחזירה, הרי בכך לא יתבטל התנאי. עי' בתוס' הרא"ש, וחי' הרשב"א.

יש שביארו דעת רש"י, שאמירת בית דין שלא יוכל להחזירה, כוונתה שלא יגרש בתנאי זה, ואם בכל אופן נתן לה את הגט, אנן סהדי שביטל את התנאי וגמר וגירש על דעת כן שלא שלא יחזיר. (פנ"י. וכע"ז במהר"ם שיף).

ובתוס' רי"ד והרמב"ן ונמוק"י (מ"ה): ביארו שהקלקול הוא שבאמת תגרום אמירה זו שהגט יבוטל והבנים יהיו ממזרים, אלא שאין זה מצד תנאי אלא מצד גילוי דעת. ויש שהוסיף, שמה שנאמר בברייתא "ויאמר אילו הייתי יודע וכו' לא הייתי מגרשה", אין הכוונה שיאמר כן בפירוש, אלא כיון שיכול לטעון יש לחוש לזה, אך כשכית דין קובע שלא יוכל להחזירה, מתבטל בכך גילוי הדעת.

7. שערים מצויינים בהלכה

התוס'. ובה תלוי הענין שהוכחא בתשובה המפורסמת בתשו' מהר"ם מלובלין (סי' קכב-קכג) דדנו שם המהר"ם והלבוש במעשה תמוה שנעשה בווינא, באברך שהיה שכיב מרע ופיתו אותו לגרש אשתו, ואם יעמוד מחליו יבטל הגט, ולבסוף אמרו שהגט היה בלא תנאי, ויש שפסלו הגט ויש שהכשירו. ועי' בתשו' הב"ח החדשות (סי' צ). וע"ע מה שכתבנו לקמן (צ. סוד"ה מה להלן).

ועי' בתשו' נודע ביהודה (מהדו"ק סי' יא) באשה שיצאה עליה שם רע שזינתה, ועל ידי זה באה תיגרא בבית, והרכה פעמים הכה אותה במכות אכזריות, ושאלה אשה משכנתה איזו עצה יש לה להציל נפשה ממנו, והאשה נתנה לה עצה שתאמר לו שאמת הדבר שזינתה, והיא עשתה כן, וגירשה בעלה, והלך הבעל אל המורה וסיפר לו הענין, ושאל אותו המורה אם הוא מאמין לדבריה, והשיב הן, ופסק לו שיגרשנה וכן עשה, והיא הלכה לבית אביה, ועתה נודע לו הדברים שהיו בין האשה לשכנתה, ונתברר לו שהיא טהורה, וצועק הבעל על אשת נעוריו, וגם יש לו ממנה שני בנים קטנים, ורוצה להחזירה כו', ודן שם בענין אמתלא דכתוב בשו"ע (יו"ד סי' קפה) דאשה שלבשה בגדי נדות כו' עי"ש. גם הביא הג' שיטות שמוכא בשו"ע אהע"ז הנ"ל, ולבסוף לא מצא עזר ותרופה שיהא מותר להחזירה ונשארה באיסורה, עי"ש המקורות לזה.

9. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת גיטין דף מו עמוד א

קסבר טעמא מאי משום קלקולא, אי אמר לה הכי מצי מקלל לה וכו'. הר"ן רפ"ב דשבועות (ב'. בדהרי"ף ד"ה ומיהו) כתב אהא דאיתא באשה שאין לה וסת קבוע למ"ד אסורה לשמש "ויוציא ולא מחזיר עולמית" (נדה י"ב) והיינו משום דחיישינן לקלקולא אם תתקן ויהיה לה קביעות לוסת, ויאמר אילו הייתי יודע וכו' לא הייתי מגרשה. וכתב הר"ן דהכא אפי' לא אמר לה מצי לקלקולה דהואיל וכשגירשה היתה אסורה עליו, הדבר מוכיח שמשום כך מגרשה. ודוקא בשם רע בעלמא שלא נאסרה עליו מן הדין אין הדבר מוכיח ושם מחמת שנאה בעלמא גירשה, לכן דוקא כשאמר משום שם רע אני מוציאך יש קלקולא. ונפקא מינה בדין זה גם לדידן ואסרינן אשה שאין לה וסת, אבל רואה מחמת תשמיש אסורה וכל הדינים כנ"ל.

ולפ"ז חידש הנו"ב (אה"ע קמא סי' י"א) באשה שיצא עליה שם רע והודית בב"ד שזינתה, ובעלה האמינה, ומשום כך נפסק לו שיוציאנה, וגירשה. ואח"כ נתנה אמתלא לדבריה מדוע הודית אף על פי שלא זינתה, ובעלה חפץ להחזירה. וכתב הנו"ב שאע"פ שמועיל האמתלא שאינה אסורה עליו, אסור להחזירה משום קלקולא. ואף על פי שלא אמר בשעה שמגרשה שמשום שזינתה מוציאה, מ"מ כיון שבאותה שעה נאסרה עליו הר"ז כמש"כ הר"ן דהדבר ידוע שמשום כך מגרשה, אף על פי שלא הזכיר.

והשיג עליו הבית מאיר (סי' י') דמקושת הר"ן שבועות הנ"ל לא משמע כן. והיינו שהקשה הר"ן איך יוכל לקלקלה הרי כיון שמחוייב לגרשה, תו לא יכול הוא לומר אילו הייתי יודע וכו' לא הייתי מגרשה, שהרי כופין אותו באותה שעה על פי ב"ד לגרש, גם אם היה יודע שעתידה לקבוע וסת לבסוף. ותי' דאין חוב לגרשה לזו שאין לה וסת קבוע (או שרואה דם מ"ת), אלא שאסור לו לשמש עמה. אבל אם רוצין יכול לשרות עמה ע"י שלישי ולא יתיחד עמה. ע"כ. וא"כ זו שהודית שזינתה ונאמנת על בעלה הרי חייב לגרשה, ולא יוכל לקלקלה כיון שכופין אותו להוציא. ע"כ. ודברי הבית מאיר אלו צ"ע. חדא דהרמ"א פסק רס"י קי"ז עפ"י תוס' ריש זבחים דאשה שזינתה ונאסרה על בעלה אינו חייב לגרשה. ואפי' להתיחד עמה שרי דמאוסה עליו ואין חשש שיבא עליה. - אלא רק בספק זינתה כההיא דסוטה אחר קינוי וסתירה שמוסרים לו ב' ת"ח עמו שלא יתיחד עמה, מאחר והיא רק ספק. - ואמנם הב"מ שם חולק על הרמ"א וס"ל דכופין לגרשה עפ"ד הרמב"ם (פכ"ד אישות הי"ח) דכשמעידים עדים שזינתה בפניהם כופין אותו להוציא. אכן גם הר"מ שם כתב להדיא דכשאין עדים אלא שהיא הודית בזנות והבעל מאמינה דחייב לגרשה, אבל אין ב"ד כופין להוציא ולגרשה. וא"כ בעובדא דהנו"ב שלא היו ב' עדים אלא רק הודאתה הרי אין כופין לגרשה. וזהו ממש כדברי הר"ן באין לה וסת, ושפיר יכול לקלקלה ולאמר אילו הייתי יודע וכו'.

והאב"מ (סי' י') דחה טענת הב"מ. דדוקא בההיא דהר"ן שבשעה שגירשה באמת לא הל' לה וסת. ולכן אלמלא הדין שכופין לגרש לא יוכל לקלקלה. אבל בעובדא דהנו"ב הרי התברר שהכל שקר ולא זינתה כלל, שהרי נתנה אמתלא לדבריה. וא"כ לא היה הדין נותן כלל שיכפוהו להוציא. ושפיר יוכל לקלקלה כשיאמר אילו הייתי יודע וכו'.

10. גליוני מנחת חן

הראשונים הקשו, מה ראית רבי יהודה, דילמא הא דלא התירו שבועתם משום דקיימא לן בנדרים (ס"ה). שהנודר לחבירו אין מתירין לו אלא בפניו ומדעתו, וכתבו כמה תירוצים על זה. יש שהוכיח מזה, שלא אמרו כן אלא כשנדר לו מחמת טובה שעשה לו, והגבועים לא עשו להם שום טובה. (רשב"א בשם ר"ת לעיל ל"ה:). ואחרים כתבו, שמכאן ראייה שאין צריך שההתרה תהיה מדעתו של חבירו, רק שתהיה בפניו מפני הבושה והחשד, והיו יכולים להתיר לפני הגבועים אפילו בעל כרחם, (מאירי). ויש שהביא ראייה מכאן, שלדבר מצוה מותר להתיר שלא בפניו, וכאן הוי לדבר מצוה לקיים מצות לא תחיה כל נשמה. (ריב"ש סוס"י קפ"ו). ואחרים תירצו, שכיון שהגבועים רימו אותם היה מותר להם להתיר שבועתם שלא ברצונם או שהיו יכולים להתיר שבועתם לענין שאר אנשי גבעון שלא נשבעו בפניהם, (מאירי בשם י"א). או שרבי יהודה דייק מן הפסוק "כי נשבעו להם נשיאי העדה" דמשמע שהטעם משום שנשבעו ברבים ולא משום שצריך בפניו. (תוס' הרא"ש).

יש שהביאו ראייה מכאן ששבועה שנשבע שליח בשם משלחו נתחייב המשלח לקיימה, שהרי כאן נתחייבו העם בשבועת הנשיאים, (תה"ד ח"ב סי' רנ"ד). ויש שהקשה על זה, דבכמה מקומות משמע ששבועות ונדרים אינם על ידי שליח, (קצוה"ח סי' קכ"ג סק"ד) ועוד דכאן הוי שליח לדבר עבירה. ולכן כתב, דהא דנשיאי העדה לא היה מתורת שליחות אלא משום שטובי העיר יש להם כח לחייב אנשי העיר בשבועתם. (תשו' אבני מילואים סי' י"ד ד"ה אלא).

11. דבר יעקב מסכת גיטין דף מו עמוד א

[ו] איכא דאמרי א"ר יוסף ב"מ א"ר נחמן צריך שיאמר לה הוי יודעת שמשום שם רע אני מוציאך וכו' קסבר טעמא מאי כדי שלא יהו בנות ישראל פרוצות בעריות ונדרים - כתב הריטב"א שלי שנא קמא ודאי חולק על לישנא בתרא, ולית ליה טעמא דפריצות, והראיה מדנקט ל"ק והוא שאמר לה משום נדרים אני מוציאך, משמע שאם לא אמר שמוציאה משום נדרים או שם רע, ליכא גזירה משום פריצות, אבל לישנא בתרא שסובר משום פריצות אפשר להסתפק האם סובר גם משום קלקולא. ומביא הריטב"א שיש בזה מחלוקת, והריטב"א נוטה שלי שנא בתרא לית ליה הטעם של קלקולא, כיון שהכא לא עשה תנאי, אלא גילה דעתו, וסובר ל"ב שאין בגילוי דעת אומדנא דמוכח וממילא הוי דברים שבלב.

והרמב"ם [גיר' י - יב] כתב שני הטעמים גם משום קלקולא וגם משום פריצותא, ומבאר המ"מ שהוא מפרש שלי שנא בתרא מוסיף על לישנא קמא להחמיר, אף על פי שלא אמר משום שם רע אני מוציאך, איכא טעמא גם משום פריצותא. הרי"ף פסק כמו לישנא קמא שטעמא משום קלקולא, והרא"ש פסק כמו לישנא בתרא משום פריצותא, עיין להלן ע"ב אות טו.

12. רמב"ם יד החזקה הלכות גירושין פרק י

(יב) המוציא את אשתו משום שם רע או משום שהיא פרוצה בנדרים אומרין לו הודיעה שמפני זה אתה מוציאה כדי לייסרה ודע אתה שאין אתה מחזירה לעולם ומפני מה המוציא את זו לא יחזירה לעולם גזירה שמא תנשא

לאחר ותעשה תשובה ותהיה צנועה תחתיו ויאמר הראשון אילו הייתי יודע שכן הוא לא הייתי מגרשה ונמצא כמגרש על תנאי ולא נתקיים שנמצא הגט בטל למפרע לפיכך אומרים לו גמור בלבך לגרשה שאין זו חזרת לך לעולם ואם עבר והחזיר קודם שנתקדשה לאחר לא יוציא:

13. מגיד משנה על הלכות גירושין פרק י הלכה יב

המוציא את אשתו משום שם רע. משנה פרק השולח (דף מ"ה ע"ב) ובגמ' א"ר יוסף בר מניומי אמר רב נחמן והוא שאמר לה משום שם רע אני מוציאך משום נדר אני מוציאך קסבר טעמא מאי משום קלקולא אי אמר לה הכי מצי מקלקל לה ואי לא לא מצי מקלקל לה איכא דאמרי א"ר יוסף בר מניומי אמר רב נחמן צריך שיאמר לה הוי יודעת שמשום ש"ר אני מוציאך וכו' טעמא מאי כדי שלא יהו בנות ישראל פרוצות בעריות ובנדרים הילכך צריך למימר לה **הכי תניא כלישנא קמא ותניא כלישנא בתרא. ורבינו פסק כל"ב לחומרא דאפילו לא אמר משום ש"ר או מפני נדר לא יחזיר ופסק כלישנא קמא ג"כ דחיישינן לקלקולא כיון שאמר לה. ואפשר שהוא מפרש דלישנא בתרא מוסיף על לישנא קמא להחמיר שאע"פ שלא א"ל לא יחזיר ומיהו כשא"ל ג"כ איכא משום קלקולא ולעולם לכולהו לישני כל היכא שאמר לה מפני מה מוציאה איכא למיחש לקלקולא. ונ"ל שהביאו לפירוש זה סוגיא דהתם (מו ע"ב) דמשמע בהדיא דחיישינן לקלקולא. ובהלכות לא כתבו אלא לישנא קמא וכתב הרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל שסמכו על סוגיא זו דאתיא ללישנא קמא וכן הסכימו הם ז"ל. ורבינו סבור דאם איתא דלישנא קמא בלחוד אתיא הוה להו לפרושי כי מקשו התם מדרבנן אדרבנן ולמימר הא ניהא ללישנא בתרא אלא ללישנא קמא מאי איכא למימר אלא משמע דלכולהו לישני קאמר דהא מתני' סתמא מיתניא לא שניא א"ל ול"ש לא א"ל. כנ"ל בדעת רבינו. ופירשו הרבה מפרשים ז"ל שקלקול זה אינו קלקול גמור שכיון שלא התנה ממש אינו יכול לקלקלה אלא חשש לעז הוא וכן עיקר:**

14. תוספות הרא"ש מסכת גיטין דף מז עמוד א

כיון דאמרו מארץ רחוקה באנו לא חיילא שבועה עליהו כלל. **וא"ת בלאו הכי מי חיילא שבועה והא נשבע לבטל את המצוה הוי דכתיב לא תחיה כל נשמה.** וי"ל דאמרינן במדרש שלש פרסטיגיות שלח יהושע, הרוצה לפנות יפנה, הרוצה להשלים ישלים, הרוצה לעשות מלחמה יעשה מלחמה, גרגשי פנה, חוי השלים, שלשים ואחד מלכים עשו מלחמה ונכשלו. ...

15. שערים מצויינים בהלכה

והא דלא קטלינהו משום קדושת השם. פרש"י מפני חילול השם שלא יאמרו הגוים שעברו בני ישראל על שבועתם. ומבואר כאן דאע"ג דבאמת לא היה שבועה, מ"מ בעיני הגוים שאינם יודעים ענין זה יסברו שבני ישראל עברו על השבועה. ובענין זה עי'

בנדרים (סוה). דצדקיהו נשבע לנבוכדנצר שלא יגלה, והוא שאל לסנהדרין על השבועה והתירו וגילה, והיה חילול השם. ומבואר מזה דחילול השם בפני הגוים היא עבירה גדולה מאוד. וכן

16. בית הלוי על בראשית פרק לז פסוק לד

וישם שק במתניו. **במדרש איכה (ב) על פסוק ישבו לארץ הביא המעשה בסנהדרין שהתירו לצדקיהו על מה שהשביעו נבוכדנצר וגזר נבוכדנצר והורידן לארץ, מיד העלו עפר על ראשם, הזכירו זכותו של אברהם שאמר (בראשית יח) ואנכי עפר ואפר, חגרו שקים התחילו להזכיר זכותו של יעקב שנאמר וישם שק במתניו. ולכאורה אינו מובן וכי לא מצאו זכות אחר ביעקב להזכירו רק הא דוישם שק במתניו והתאבל עבור יוסף. רק יובן דהנה עתה כשהגיע להם עונש עבור שהתירו לצדקיהו הנדר התבוננו שנחשב להם זה לחטא הגם דהתירו לו משום דבר מצוה וכמו שכתב הר"ן במסכת נדרים (דף ס"ה) או משום דהיה עליהם מצות צדקיהו ומ"מ הגיע להם מה שהגיע, וע"כ או משום דגם לדבר מצוה אין מתירין אלא בפניו או אפשר דשאני שם דהיה שם חילול השם לגבי נבוכדנצר שסבר שצדקיהו עבר על השבועה, ועכ"פ יהיה מאיזו טעם שיהיה הרי הגיע להם לבסוף צער ע"י התרתם. ועל כן התחילו להזכיר זכותו של יעקב. דהנה כל ריבוי הצער שנצטער יעקב אבינו על יוסף לכאורה אינו מובן כלל, ועיין במדרש (ב"ר פד כא) דמטרונא**

אחת שאלה על זה דביהודה כתיב ויתנחם וזה אביהם של כולם כתיב בו וימאן להתנחם, רק עיקר צערו היה על שחסר לו מניין י"ב שבטים דמנין זה הוא עיקר היסוד מכלליות אומה הישראלית, וז"ל המדרש פרשת ויצא (ב"ר פח יא) נטל יעקב י"ב אבנים אמר גזר הקב"ה שהוא מעמיד י"ב שבטים אברהם לא העמידן יצחק לא העמידן אני אם מתאחות שנים עשר אבנים זו לזו יודע אני שאני מעמיד שנים עשר שבטים, וזהו היה כל תשוקתו ויגיעתו כל חייו לבנות בית ישראל ועבור זה עבד בבית לבן עשרים שנה, וכל הצער שסבל מעשו היה רק עבור שיזכה בברכות אברהם ובארץ ישראל ובקרבות והכל תלוי במנין הזה. ועכשיו כשראה שנטרף יוסף והיה סבור שנחסר לו המנין הרי נתקלקל כל מה שיגע כל חייו, וע"כ התאבל עליו כל הכ"ב שנים, וע"כ אמר כי ארד אל בני אבל שאולה כי בזה נתקלקל כל שעשה בחייו. רק אכתי יקשה דמה כל הצער הזה דנהי דהאמהות כבר עמדו מלדת ולא היה ראוי לילד עוד בן מ"מ היה לו לישא אשה אחרת ואפשר עוד יוליד בן אחר תחת יוסף ויתוקן הכל כבתחלה. רק דלא היה יכול לעשות כן מפני השבועה שהשביעו לבן אם תקח נשים על בנותי וכל זמן שהיה אחת מהאמהות קיימת לא היה יכול לישא אשה אחרת. שוב מצאתי בילקוט פרשה זו (קמג) וז"ל אמר יעקב הרי נפרצה ברית השבטים כמה יגיעות יגעות להעמיד י"ב שבטים י"ב מזלות י"ב שעות ביום י"ב שעות בלילה י"ב חדשים י"ב אבנים באפוד הרי נפרצה ברית השבטים ולא רצה יעקב לישא אשה ולהוליד בן מפני שבועתו של לבן אם תקח נשים כו', הרי מבואר להדיא ככל דברינו. ועכ"פ הרי סבל צער הרבה שנים ולא רצה להתיר לו השבועה שהיה ירא שיהיה חילול השם ללבן. וכשנתבונן על זה הוא נסיון גדול אפשר גדול כהנסיון של עקידה, שהיה סבור שאבד כל הבטחותיו וכל יגיעותיו, נצטער בזה כ"ב שנים ולא רצה להתיר הנדר וסבל כל כך הרבה עבור זה, וזהו שהזכירו הסנהדרין אז זכותו של יעקב דלשב שך:

17. רש"ש על גיטין דף מו/א

רש"י ד"ה אדם רוצה. כלומר אינו מקפיד כו'. כאן יל"פ דדוקא נקיט רוצה בכדי שלא תדור עוד ותצטרך להתבזות:

18. ריטב"א על גיטין דף מו/א

ור"א סבר אין אדם רוצה שתתבזה אשתו בב"ד. ופירש רבינו נר"ו דמהכא שמעינן דאין נשאלין ע"י שליח דאין נשאלין ה"נ תשאל היא ע"י שליח דליכא בזוי, וכן נמי נראה בההיא דאמרין בנדרים (ח' ב') בעל מהו שיעשה שליח לחרטת אשתו ואסיקנא דאינו נעשה שליח אלא היכא דכנפי כנופי אבל לכנופיהו לא, ודוקא בעל הוא דאמרין דנעשה שליח משום דהוי כגופא אבל אדם אחר לא, ואי קשיא לך א"כ ה"נ תשאל ע"י בעלה, ואיכא למימר דהא לא קשיא דכל שכן דאיכא [ליה] בזוי טפי [אע"ג] דליכא לה קצת בזוי (אע"ג) דאינה בב"ד ואינה בפני בעלה, שהוא נעשה שליח לחרטת אשתו, רבינו נר"ו, ואיכא מאן דפריש דמהא דהכא ליכא ראייה דאין אדם רוצה שתתבזה אשתו בב"ד דאמרין, לאו משום הליכתה לשם הוא אלא כדי שלא ישמעו ב"ד נדריה וההיא דהתם דבעל נעשה שליח לחרטת אשתו היכא דכנפי, רבותא נקט בעל משום דאיהו רוצה שתמצא היתר לנדרה, אבל ע"י שליח אחר ודאי נשאלין, וצ"ע, ומיהו כיון דאיכא ספיקא ביני רבוותא בהא מילתא אזלינן לחומרא ואין נשאלין דאיסור תורה הוא לחומרא:

19. הר"ן מסכת נדרים דף ח עמוד ב

בעל מהו שיעשה שליח לחרטת אשתו - [1] הר"מ במז"ל סובר בפ"ו מהל' שבועות (הל' ד) דדוקא בבעל הוא דאיבעיא לן מפני שהבעל כאשתו אבל אדם אחר פשיטא לן שאינו נעשה שליח דצריך שיהא הנודר בפני המתירין ... [2] אבל בתוספות פירשו בהפך ואמרו אדרבה גבי איניש דעלמא פשיטא לן שיכול לעשות שליח וגבי בעל דווקא הוא דאיבעיא לן משום דחיישינן שמתוך שנדרי אשתו קשין עליו יוסיף מדעתו בחרטתה ומסקינן דאי מכנפין אין ואי לא לא והיינו טעמא משום דכי מכנפי ולית ליה טרחא במילתא לא חיישינן דלמא מוסיף הוא אחרטה דילה אבל אי לא מכנפין כיון דאיכא תרתי חדא שנדריה קשין אצלו ועוד דטרח חיישינן אבל באיניש אחרניא כיון דלא איכפת ליה אי שנו אי לא ליכא למיחש ...

20. חדושי הרשב"א על מסכת גיטין דף מו/ב

פשיטא מהו דתימא וכו'. איכא למידק ללשנא קמא דחאיש לקלולא מאי פשיטותא, ואמאי לא גזרינן בהא נמי שמא ימצא פתח לנדרו ויאמר אלו הייתי יודע. וכי תימא קודם שיגרש יצא וישאל ויאמרו לו בית דין, א"כ אף אנו נאמר לר"מ בצריך לחקירת חכם ולר"א בשאינו צריך. וי"ל דכ"ע ידעי שהנדרים נתרין ע"י הזקן ובחרטה או בפתחים, ולפיכך בשנדר הוא סמיה ביריה, הוא ילך אצל חכם ויתחרט או יבקש פתחים, אבל בנדרה היא הוא דאיכא קלקול, דכל שאינה הולכת לבית דין [סבור הוא] (סבורה היא) שאינה מתחרטת, וגם היא יודעת בעצמה שאין לה שום פתח נדר על כל צד ואדעתא דכולהו פתחים נדרה, והלכך מצי לקלולה בהאי. ולר"א נמי דאיכא למיטעי נמי בנדר שא"צ חקירת חכם, שיש כמה שאינן יודעין שיש מפירין בלא חרטה, וכאותה ששנינו (נדרים פז, ב) יודע אני שיש נדרים אבל איני יודע שיש מפירין:

21. גליוני מנחת חן

גמ' והתירו לו שיחזירנה: פשיטא מהו דתימא לינוור משום דר' נתן וכו'. והקשה הריטב"א דגם בדידי' שייך קלקולא, ותי' דכו"ע יודעין שאפשר להתיר נדר ע"י חרטה וכדומה ורק

22. גליוני מנחת חן

והמאירי כתב, שסתם הדברים אדם יודע שיש היתר לנדרו ואין אדם מסתפק אלא בנדרי אשה מתוך בלבולין שבהם לאב ולבעל ולחכם ועיניו נפש ובינו לבינה וכמה דברים.

ויש שיישב קו' הרשב"א, שכאן לא שייך קלקול, שהרי לא אמר לה משום נדר אני מוציאך, לא כן במשנתינו שאומר לה שמרציאה משום נדר. (טו"ז אה"ע סי' י' סק"ד).

23. ר"ן נדרים דף כב/א

הנודר כאילו בנה במה - בשעת איסור הבמות ונראה בעיני דלהכי מדמינן לה לבונה במה משום דסליק אדעתיה דנודר דמצוה קא עביד דרחמנא אסריה במילי דאיסורא ואיהו נמי אסר אנפשיה וקאמר דטעי דאדרבה לבונה במה דמי דנהי דרחמנא אזהריה לאקרובי קרבנות בפנים אזהריה דלא לויסוף עלה לבנות במה ולהקריב בחוץ ה"נ נהי דרחמנא אסר עליה דברים האסורים כי מוסיף איהו אמאי דאסר רחמנא פשע כענין שאמרו בירושלמי בפרק פותחים לא דייך במה שאסרה תורה אלא שאתה אוסר עליך דברים אחרים ושייך ביה נמי האי לישנא משום דנודר מתפס בקרבן וכיון שאין קרבנו רצוי נמצא כבונה במה ומקריב בחוץ: והמקיימו - כלומר שאינו נשאל עליו כאילו הקריב על אותה במה קרבן וחייב משום שחוטי חוץ:

24. ספר ברכת אברהם דף כב עמוד א

הנודר כחלו בנה במה. ל"צ מה האיסור נצנות במה, וצחורה לא מלחנו חנה איסור נשחוט בחוץ ולכענות על הנזבח. ועי' רש"י זכחים (ק"י ע"ב) על כ"ל דאיתא במתני' דאלו לירושנים נאסרו הבמות, שכתב כדכתיב בשחוטיו חוץ. ואולי אכ"נ דל"ה איסור, הלא הכהגה רעה משום דהוה מכשין, וכמו כן הנודר גורס דזה שיש מקום למכשול. *

25. מהר"ל חדושי אגדות על יבמות דף קט/א

הדבק בג' דברים וכו'... וזה כי מי [שנודר] כאלו היה פורש מן הכלל כאשר עשה לו תורה בעצמו בדבר שנדר, וזה שאמר שם טעמא משום דכל הנודר כאלו בנה במה כאלו הוא עושה מזבח לעצמו ופירש עצמו מן הציבור עד שיש לו מזבח מיוחד וזה [שאמר כאלו] בונה במה לעצמו, כי הנודר בדבר שהוא מותר מן התורה הנה יש לו תורה בפני עצמו מה שאין לציבור ובוזה נחשב כאלו בנה במה לעצמו ופירש עצמו מן

הציבור, ואמר שהמקיימו כאלו הקריב על הבמה, וזה שמקריב על הבמה עושה מעשה להקריב קרבן [על הבמה], וכן קיום הנדר עושה ההפרשה על ידי מעשה, אבל הנודר שעדיין לא עשה [מעשה] לא נקרא כאלו הקריב על הבמה:

26. מהרש"א חדושי אגדות על יבמות דף קט"א

עיין הדמיון בזה בר"ן פרק ד' נדרים ועי"ל דכמו בבונה במה גופה ליכא איסורא אלא שמביא לידי גוף איסור ההקרבה כן בנודר ליכא גוף האיסור אלא שמביא את המקיימו לידי איסור ובספר יפה מראה הקשה בזה דבשבועה אמרו היפך זה דטוב לקיימה כדאמר בעובדא דריב"ל אי איתשיל אשבועתיה נהדר ואי לא לא נהדר ואיך יתכן שיתחלפו מן הקצה אל הקצה דבנדרים תיחשב השאלה לצדקה ובשבועות לעבירה ושמא י"ל משום דנדר חל על דבר מצוה ועוד דרוב נדרים לאסור על נפשו חיי נפש כו' אבל שבועות לא עבידי אלא במשא ומתן או לקיים המצוה טוב שלא להתיר כו' עכ"ל והאריך ע"ש ועי"ל דשבועה מצינו בתורה לעשות כן כגון שבועת הפקדון ושבועת העדות וקבלת כל התורה ע"י שבועה היה והיינו טעמא דשבועה היא לאסור עצמו על הדבר משא"כ נדרים שהדבר נאסר עליו ולא מצינו בשום מקום בתורה לעשות כן. ואמר שיתרחק מג' דברים כו'.

27. רש"י על גיטין דף מו/ב

משום אילונית – [1] שלא הכיר בה כשכנסה ומכל מקום צריכה גט דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות ובעל לשם קדושין:

28. תוספות מסכת גיטין דף מו עמוד ב ד"ה המוציא אשתו

המוציא אשתו משום אילונית - משמע הכא דאילונית בעיא גט ותימה דבריש יבמות (דף ב:) משמע דלא בעיא גט דהו קדושי טעות דתנן וכולן שמתו או שמיאנו או שנמצאו אילונית צרותיהן מותרות [2] ויש לומר דהכא מיירי בספק אילונית ומוציאה משום חשש אילונית תדע מדקתני סיפא נישאת לאחר והיו לה בנים ואילו ודאי אילונית אין לה רפואה מדפליגי רבי יהושע ורבי עקיבא בהערל (שם דף עט:) בסריס חמה דיש לו רפואה וחולץ וחולצין לאשתו ובאילונית לא פליגי ודרשינן בפ"ק דיבמות (דף יב.) אשר תלד פרט לאילונית והא דאמר (שם דף סד:) שרה אמנו אילונית היתה אין מזכירין מעשה נסים כדאמרינן גבי איוב בריש אלו טריפות (חולין דף מג.) והא דפליגי בהמדיר (כתובות דף עג.) בקדשה על תנאי וכנסה סתם דבעי' גט משום דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות היינו בשאר מומין דמחיל אבל באילונית לא מחיל ועוד דמומין מסיק אדעתיה שמא לא יתקיים התנאי דשכיחי ובעל לשם קדושין אבל אילונית דלא שכיח לא מסיק לבעול לשם קדושין ...

29. שערים מצויינים בהלכה

והוא שמכר ושנה ושילש. כתב בשו"ת חתם סופר (חו"מ סי' קעז) דמן התורה מחויבין לפדותו כדכתיב (בהר כה-מח) "אחרי נמכר גאולה תהיה לו", רק יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה שלא לפדותו, הואיל והטיל עצמו על הצבור.

30. חתם סופר על גיטין דף מו/ב

המוכר את עצמו ואת בניו לנכרים וכו'. והוא שמכר ושנה ושילש. דבר זה מוכרח דהרי קרא כתיב פ' בהר או לעקר משפחת גר ואמרינן בקדושין כ' ע"ב זה המוכר עצמו לע"ז שלא תאמר נדחה אבן אחר הנופל קמ"ל אחרי נמכר גאולה תהיה לו כי היכי דלא ליטמע בין הנכרים ע"ש וא"כ קשיא משנתינו השתא עצמו פודין בניו עמו לא כ"ש, אלא ע"כ מתני' במכר ושנה ושילש דא"א להצילו שלא יטמע בין הנכרים שהרי על כרחנו רוצה הוא להטמע בין הנכרים ע"כ אפי' בניו עמו אין פודין כל ימי חייו כצ"ל לכאורה, אלא שצ"ל ע"מ"ש רש"י דכל זמן חיי האב הוא משמר הבנים שלא יטמעו בין הנכרים וצ"ע ערבך ערבך דהרי משום כך צויתו תורה לפדותו כדי שלא יטמע הוא בין הנכרים וזה שמכר ושנה ושילש שרוצה בטימוע איך נניח הבנים

אצלו מפני שמשמרם שלא יטמעו וצע"ג. תו קשיא לי מאי דאמר במי שמכר ושינה ושילש ללודאי כמ"ש רמב"ם דבהכי מיירי וכש"כ הכא דאיכא קטלא מאי ק"ו איכא דבנים שלא חטאו פודין משום קלקולא אבל הוא עצמו שמקלקל עצמו אין פודין שהרי על כרחנו רוצה לטמוע ויחזור וימכור עצמו ע"כ לא חיישנן לטמוע דידה א"כ בקטלא מאבד עצמו לדעת ויחזור וימכור עצמו ועל חייו לא חס ומאי כש"כ איכא, ותו קשיא איך הוה קטלא כ"ש מקלקולא הא גדול המחטיא יותר מההרגו, וזה י"ל קצת ולומר דבבנים קטנים שיטמעו לא שייך מחטיא ואפ"ה פודין והוה קטלא ק"ו וסברא זו כתב מג"א ס"י ש"ז ע"ש ודוחק וקושיא הראשונה צ"ע:

31. רמב"ם יד החזקה הלכות עבדים פרק ב

(ז) הנמכר לעכו"ם אם לא השיגה ידו לגאול קרוביו פודין אותו וקרוב קרוב קודם שנאמר או דודו או בן דודו יגאלנו וב"ד כופין את קרוביו לפדותו שלא יטמע בעכו"ם לא פדאוהו קרוביו או שאין ידם משגת מצוה על כל אדם מישראל לפדותו ובין שפדאוהו קרובים בין שפדאוהו שאר אדם יצא לחירות ויש לו ללוות ולגאול את עצמו מן העכו"ם וגואל לחצאין אבל הנמכר לישראל אין הקרובים פודין אותו ואין לוה וגואל ואינו גואל לחצאין אלא כיצד דינו אם השיגה ידו ליתן כפי השנים הנותרות נותן ויוצא ואם לאו לא יצא:

32. ספר מנחת חינוך - מצוה מב - אות כב

... אבל נמכר לגוי אם לא השיגה ידו נגאל בקרובים, וקרוב קרוב קודם, ובית דין כופין את קרוביו לפדות אותו כדי שלא יטמע בין הגויים, ואם אין הקרובים פודין אותו מצוה על כל ישראל, כן הוא כאן בר"מ פ"ב ה"ז מש"ס גיטין מ"ו ע"ב. ודין גאולת קרובים וגאולת אחרים שוים דיכולים לפדות בתורת גרעון בעל כרחו דעבד ובעל כרחו דאדון, עיין קידושין ט"ו ע"ב דמרבין מן ונגאל זו גאולת אחרים, עי"ש, ולזה קרובים הוא חובה כמבואר שם כ"א ע"ב, ומה שכתב הר"מ דמצוה על אחרים, היינו בתורת פדיון שבויים כמבואר בגיטין שם כמו שציין הכסף משנה, וכן הוא בפ"ח ממתנות עניים הי"ג, ודוקא שתי פעמים אבל פעם שלישית אין פודין אותו, עי"ש, וסמך כאן אמה שכתב בהלכות מתנות עניים, ונראה דלענין קרובים אין חילוק, דאפילו כמה פעמים פודין.

33. ספר נחלת משה

אבל פודין את הבנים לאחר מיתת אביהם. פירש"י לקמן
מז. בד"כ משום קלקולא וכו' דהטעם דבחיי אביהם
אין פודין אותם משום דבחיי אביהם ליכא למיחש שיוטמעו
בין העכו"ם דמנער להון אביוהו, והנה כתב הש"ך צו"ד
סי' רנ"ב ס"ק ו' דכל שאי אפשר שימכור אותם פודין אותם
מיד, ולכאורה קשה וכלל האצ"ל וימכור אותם עוד פעם
ולכא"ל לתוך דלא חיישנן שימכור אותם עוד פעם דכלל
הגמרא מוקמי דאירי בשמכר ושנה ושילש וא"כ חזין דהאי
גברא מוחזק שמוכר עוד פעם וי"ל דאחרי שפודין אותם
מכריחין אותם ממנו כדי שלא יוכל למכרם.

34. דף על הדף מסכת גיטין דף מו עמוד א

בגמ': וכמה רבים רב נחמן אמר שלשה רב יצחק אמר עשרה. הרה"ג ר' דוב ארזון שליט"א ציין בזה לדברי השפת אמת אבות (פ"ג מ"א) על המשנה "המלכין פני חבריה ברבים כו' אין לו חלק לעולם הבא" שכתב דאולי לענין זה שלשה נקראו רבים.

35. רבנו בחיי על בראשית פרק מב פסוק ג

(ג) וירדו אחי יוסף עשרה. היה לו לומר בני יעקב, אבל למד שהיו מתחרטים במכירתו ונתנו לבם להתנהג עמו באחווה ולפדותו בכל ממון שיפסקו עליהם: או יש לפרש כי הכתוב יבאר כוונתם הטובה אצלו כי ירדו עשרה כדי שיתפללו עליו במנין שהרי אין קדושה בפחות מעשרה, שנאמר (ויקרא כב, לב) ונקדשתי בתוך בני ישראל: